

բայելոյի անաւոր ռճիրը պատրուակ մը ներկայացուցած չըլլար, նոյնպէս վերջապէս պիտի մղէր զ(Աստորիա միջամտելու, ինչպէս ըրած էր ուրիշ անգամ մ'ալ երբ ուզեց խոնարհեցնել իր դրացին և ստորագրել տուաւ անոր թէ կը հրաժարի նոյն իսկ ամենահեռաւոր գաղափարէ Պոսնիա և Հերձեկովինայի. տիրապետելու:

Պատահեցաւ Սերպիոյ ալ — և նաև Յունաստանի ալ, որ երազեց վայրկեան մը նոյն իսկ ուղղակի Բիւզանդական կայսրութիւնը վերականգնել, և ուզեց որ իւր թագաւորը կոստանդին ժիւ. ըլլայ — ինչ որ պատահած էր Պուլկարիոյ, Էւ Սերպիան ալ, ինչպէս Պուլկարիան, յաջողութեան վաղորդայնին իսկ կը գտնուի ամէնէն աւելի ծանր պայմաններու մէջ: Սակայն, դժբաղդաբար, մինչդեռ Պուլկարիոյ մէջ ոգիներու խանդավառութիւնը միայն Պուլկարիոյ քնանաց, Սերպերուն խանդակից յուզումը գրգռեց պատերազմ մը, որուն համար ոչ ոք գիտէ թէ ինչ պիտի ըլլան անմիջական մերձաւոր և հեռաւոր անաւոր հետեանքները:

Vico Mantegazza

(Corriere della Sera 1 Ոգոստոս)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ¹

Շնորհալին պատմագիր. — Քառասնորդաց կիւրակները

Քաղաքական կեանքը ստեղծուած էր կիրիկիոյ մէջ շնորհէն Ռուբինեան իշխաններուն:

Թորոսի քաջութիւնները երկրին տիրապետութիւնը ապահոված էին. երկրորդ զգալի հայ աշխարհն ստեղծուած էր, փոխանակ առաջնոյն ուր տնտես կարգուած էին առաջին նախնիքները. «Որ տիրապէս

մեծատունը ստեղծէր երկրորդ աշխարհ զգալի և ի դրախտ որ յաղենի տնտես և ղեկով գմարդն առաջին. օրհնեմք զանաւոր ների զօրութեան» (էջ 234):

Քաղաքական իշխանութեան հետ եկեղեցական Հայրապետութիւնն ալ զօրացաւ, երեւելի վարդապետներու յաջորդութիւն մը զարդարեցին հայ եկեղեցին մեկնութիւններով, թարգմանութիւններով և ճառերով. վկայաւորն սկիզբ տուած էր շարժման, Սարգաւազ վարդապետն արթնցեցեր էր ամէն հոգեւորականի մէջ յոյն երեւելի Հարց հետ գերակշռուելու գաղափարն. Շնորհալին ևս, այս բոլորին ականատես և մասնակից, կ'երգէր անհուն ուրախութեամբ մը «Որ յիկեցեր բարձրագոյն զեկեղեցի ջո խորհրդեալը և ի սմա կարգեալ տնտես դրարոգ բանին ձյնարտութեան օրհնեմք զանաւորների զօրութեան» (էջ 235):

Բիւզանդիոնի արքունիքը խեթիւ կը նայէր կիրիկեան Հայոց այդ փոքր իշխանութեան զօրանալուն, կայսրը երգուած էր երբեք հանգիստ չի թողուլ թորոսը. այս պատճառաւ խրկեց վրան իւր հօրեղբորորդին Անդրոնիկոսը, տալով ձեռքն այն շղթաները որով երբեմն կապելով տարուած էր կ. Պոլիս անոր հայրը Լեոն, որպէսզի նոյն ոճով բռնելով թորոսը՝ բերէ իւր մօտ:

Ի զուր հայերը բողոքեցին այդ անիրաւ յարձակման վրայ, ի զուր և թորոս ղեկապաններուն միջոցաւ յայտնեց կնասրոսին իւր հպատակութեան պատրասկանութիւնը և պատրաստութիւնը առ կայսրն. Անդրոնիկոս իրեն հասկցուց իւր առաքելութեան նպատակը:

Յոյներուն հետ միացած էին և կայսեր հաւատարիմ Հայ իշխանները. կոիւր տեղի ունեցաւ, բուզանդացիները չի զիմացան թորոսի քաջերուն յարձակման դէմ ցիրուցան փախան թողլով բոլոր զօրավարները Հայոց ձեռքը գերի.... բանակ-

ցութիւնները սկսան այդ երեւի իշխաններու փրկանաւորութեան համար... Թորոս իւրաքանչիւրին թողուց իւր անձին արժանեաց գինը կտրել... հաւածուած հայերուն սիրտը զովացաւ իրենց իշխանին այդ պայմանին վրայ... չի կար առկէ աւելի վսեմ, ազնիւ և հզօնական պայման, դարաւոր վրէժխնդրութիւն մը կը լուծուէր... Գանձուած դրամը թորոս բաժնեց իւր առիւծներուն և երբ իշխանները ապշած կը տեսնէին եղելութիւնը թորոս զիրենց ապահովցուց թէ օր մը դարձնալ պիտի բռնեմ զՁեզ: Ծնորհալին ևս չի կրցաւ չի դրուատել իւր իշխանին այդ մեծ խոհականութիւնը, հայրենասէրի սիրտն էր որ կը հրճուէր այդ դէպքին վրայ երբ կ'երգէր. «Որ տիրակաւն առ ի քնն կարգեալ տնտես բնութեան մերոյ ի մատուցեալ զպարտիս երոյ քոյոց պարտապահաց բող և զմեր գլխացան, ողորմութեամբ քո Քրիստոս (էջ 235):

Այսքան փառքերու մէջ թորոսի կը պակսէր միայն թագաւորական օծումը և պատմութեանը, ամենուն փափաքն էր տեսնել զինքը օր մ'առաջ զարգարուած և օծուած Հայոց թագովն. Ծնորհալին իւր ժամանակակիցներու փափաքին մասնակից ըլլալով հանդերձ կը պարզէ մեր առջև իւր սրտին ցաւը, թէ ինչպէս բազրատու նեաց վերջին ժառանգը պատրաստելով կորսընցուց իւր այդ իրաւունքը. «Որ զպատմութեան և առաջին զոր զգեցուցեր օծմամբ Հոգւոյն. մերկացաք մեզօք ըստ եախստեան պատրանաց. զգեցուց զնոյն վերստին ողորմութեամբ քո Քրիստոս (էջ 235):

Վերանորոգութեան ուրախութիւններուն մէջ Ծնորհալին զանց չընէր նշանակելէ իւր ժամանակին հոգեւորականութեան անկարգութիւնները:

Յոյներուն հարստահարութիւնները այնքան զրգոած էին Հայ սերունդը, որ Թըշնամական հոսանք մը զոյացաւ, որուն գլուխ և առաջնորդ եղաւ եկեղեցականը. Յոյները՝ զՀայերը մոլորեալ կ'անուանէին, ասանք իրենց կարգին անոնց ամէն բանին մէջ հերետիկոսի հոտ կ'առնէին և որով-

հետեւ մինչև այդ ժամանակ՝ ժամերգութիւն, պատարագ և խորհուրդները զեռհին յունական ձևեր կը կրէին՝ փոխուեցան և այլանդակուեցան այդ կրքով լեցուած հոգեւորականութենէն. և հրեշային երեղման տեսնուեցան Հայ եկեղեցւոյ մէջ¹. Ծնորհալին մորմոքելով կը յայտնէ թէ ինչպէս անոնք կը մերձենային Ո. Հաղորդութեան խորհրդոյն. «Յատուածային կայծակնաւ ի սրովքից անհպելի, անսարսապէս մերձեցաք զոյ պարտապահքս խորհրդոյն. շնորհաւ զնոյն մարտութեամբ ի բողոքիս մեզոց մերոց (էջ 235):

Հազար հարիւր քառասուն թուականը շփոթ շրջան մը կը բանար Արեւելի համար. պատերազմները իրար կը յաջորդէին. այլազգիները զօրացած՝ քրիստոնէականներու մտատանջութեան առիթ էին. չի կար աւելի պատեհ առիթ աւետարանի պատուիրանները յիշելու աշխարհիս կատարածին մասին. աղօթել՝ ահա թէ ինչ կրնար ընել անգոր բազմութիւն մը. Ծնորհալին ալ համոզուած կ'երգէր. «Որ պատուիրան մը մարտաբանական աստեղծեց ինչ զիցայ քո Քրիստոս, տեսնեմք ժամանակս առ առօրէի առ Աստուած հոգով և մտօք: Որ գրան քո օրինաց հաստատեցեր զորով մեզ օրինակ. հանելով զգիշերն ի գոյս յաղօթսն Աստուծոյ բնութեամբ մերոյ տեօրիւնար որոն կրկնի ծուրն ամենայն (էջ 252):

Հազարամայ թուականին երկիւղին յաջորդութիւն մ'էր այս բոլորը. կարծես օր օրին կը սպասուէր որ Քրիստոս երևանար ամպերուն մէջէն. «Վասն որոյ և մեր պատահեցաք առ քեզ Քրիստոս շնորհաւ մեզ յամենայն ժամ յինչ քեզ յանդիման մարտառաք օրիսք ըստ անմարմնոց որ յերկինս (էջ 252):

Այլազգիներու յառաջադիմութիւնը վախկու տար ամէն փոքր իշխանութեան. Հայերը թորոսի ձեռքին տակ արդար կառավարութիւն մը կը վայելէին. այս պատ-

1. Այս մասին երկար պիտի խօսենք Եկեղեցական պատմութեան մէջ.

նառաւ և աղօթքներ կը կատարուէին Աստուծոյ որ զայն թողու միշտ իրենց վրայ իշխան և տէր, « Դատաւոր արդարաբան հաստատեցեր ի մեզ զմիտս մեր, դատել զիողի և զմարմին . արդարապէս դատելու ըստ օրինաց քոց Քրիստոս (էջ 253) »:

Բիւզանդիոնի և Ալլազգիներուն մէջ պատերազմը կրկին բացուեցաւ. կայսրը կիլիկիոյ սահմանները հասնելով՝ Թորոս օգնութեան անապարեց անձնանուիրու թեան ապացոյցներ տալով և սակայն բխլուանդացոց զաղտնի դաւադրութիւն մը հետամուտ էր վերջ դնել Թորոսի կեանքին: Ծնորհալին սրտին դառնութիւնը կը բացատրէ. « Իսկ անկիրապ դատաւորին որ ի քաղաք ընտրեան մերոյ ոչ ոնեկով զերկիւղ քո սուրբ և անպատկառ ի մարդկանէ ոչ առնելով դատ զրկելոյն (էջ 253) »:

Գաղտնիքը յայտնուելուն Թորոս իւր անձին եղած անիրաւութեան դատը զինու զօրութեամբ կատարեց յարձակեցաւ և տիրեց Անարզարա և Մամեստիա քաղաքներուն: Կայսրը տեղեկանալով եղելութեան կրկին Անդրոնիկոսը Թորոսի վրայ խաւրեց, Յունաց հետ միաբանեցան Օշին Լամբրոնի և Նաթանայէլեան հայ իշխանները: Թորոս պաշարուեցաւ յոյներէն. բայց յորդ անձրնի ժամանակ յարմար առիթ գտնելով յարձակեցաւ իւր թշնամիներուն վրայ և ջախջախեց Բուլանդական միացեալ ուժերը գերելով անգամ մ'ալ բոլոր իշխանները. Յոյն իշխանները դարձեալ ստրկուեցան իրենց գլխուն փրկանքը կտրելով ազատիւ: Բայց Հայ իշխաններուն հետ Թորոս խիստ զրտնուեցաւ... Ծնորհալին վախճալով որ չըլլայ թէ յաղթողը մի անգամ ընդ միշտ ոչնչացնէր այդ հակառակութեան սերմերը ազգին մէջէն, անապարեց միջամտելու, որքան որ արտէն կ'արդարացնէր (իւր տերոջ և դատաւորին) Թորոսին խիստ վարմունքը, բայց միւս կողմէն ազգակալութեան կապ մը կը միացնէր զինքը Լամբրոնի իշխանին հետ, հետեւաբար մորս մոեցելով կը գոչէր « Այլ անմահ սուրբ

փեսայիդ այրի հողի իմ պարտոյ, ոստ գիրառան իմում դատաւորիս տառել ինձ դատաստան արդար ընդ ոստիս մարմնոյ իմոյ » (էջ 253):

Թորոս իւր յաղթութեան վրայ ուրախանալու ժամանակ չունեցաւ. իւր երկու հարազատները Ստեփանէ և Մլեհ իրմէն հեռացան շատ մը իշխաններու հետ. կայսրը երբ զայս բանս իմացաւ իսկոյն մեծ պատրաստութիւններով կիլիկիա քալեց:

Ամէն միջոց ձեռք առնուեցան Թորոսը յանկարծակիի բերելու, բայց Ռուստաւոր մը, միջին դարու այդ լրտեսները, տեղեկացուց իշխանը արշաւանքի մասին. Թորոս անօգնական՝ իր փոքրիկ բանակով լեռները ազաւորեցաւ. Թափառական շրջելով՝ կը գողցանար միշտ պատերազմէն: Ենէ Ծնորհալին տեսակ մը նմանութիւն կը գտնէ Հայ իշխանին այս գործին և Փրկչին անապատ քաշուելուն մէջ երբ կ'երգէ « Այսօր պահօք ձմարտութեան նշոյր ի լեռն փորձութեան ընդ Քրիստոսի, պատերազմել ընդ Բուլանդակ զի յաղթեցաւ իմ (էջ 256) »:

Եւ յիշելով Թորոս իւր ժուժկալութեամբը՝ և տեղացի Լատին իշխաններու միջամտութեամբ յաղթեց և հաշտուեցաւ կայսեր հետ ընդունելով Պանսքաստառքեան պատին: Այնուհետեւ նա տեղացի բոլոր հայ սերաստոսներուն օրինաւոր գել իշխանն էր:

Կայսեր մեկնելէն վերջ, հայազգի իշխանները իրենց հպատակութիւնը և օգնականութիւնը չի մերժեցին Թորոսին, միայն կը մնար Լամբրոնի իշխանը Օշին. սա Թորոսի հրաւերքին վրայ, կը յորդուէր փոխադարձաբար որ ձգէ ինքնազրկութիւնը և բոլորովին կայսեր հպատակի. Թորոսի համբերութիւնը հասաւ. Լամբրոնի տէրը կը գերազանցէր ստրկութիւնը ազատութենէն... Բերդը կը պաշարուէր, Խուրինեան պայազատի ծրագիրները այնքան որոշ էին, առաջադրութիւնը այնքան վճռական որ Պահլաւունի Հայրապետը անապարեց մեղմել յաղթողի բարկութիւնը « Դատաւոր արդար, որ հաստատեցեր ի

մեզ դատող յնութեան գոխոս մեր շնորհեաւ
ամա դատել զանձինս իրաւամբ և արդա-
րութեամբ» (էջ 256)։

Շնորհաւելոյ անձի նման մարդու մը բա-
րեխօսութիւնը չի մերժուեցաւ, հաշտու-
թիւնը կնքուեցաւ երկու ախոյեաններուն
մէջ, միութեան անխզելի կապ պիտի ըլ-
լար թորոսի միակ աղջկան ամուսնու-
թիւնը Լամբրոնի ժառանգ Հեթում իշխա-
նին հետ։ Կ'երեւի որ հաշտութիւնը կա-
տարեալ եղաւ որովհետեւ Շնորհաւելին այդ
գործին մէջ նմանութիւն մը կը տեսնէ
Փրիստոսի և Եկեղեցւոյ խորհրդական մի-
ութեան հետ «Փնտայ կրկնաւոր հարսին
քո եկեղեցոյ, գայրի եղեալ ի քեմ զնոյս
մեղօք. մաքրեալ գրոսրեամբ և յօղեա ի քեզ
միութեամբ» (էջ 256)։

Շնորհաւելոյ համար թորոս՝ երկրին հո-
գին, միտան էր, անկէ դուրս ամէն իշ-
խանութիւն մարմնոյ մը լրացուցիչ ան-
դամներն էին. այս գաղափարով կը փա-
փաքի ի սրտէ որ Ռուբինեան իշխանը
այնքան զօրանայ Աստուծով՝ որ կարե-
նայ հպատակեցնել մարմինը իւր ձեռքին
տակ «Որ մահուամբ մարմնոյ քո մեռոցեր
զնոյս. և յարութեամբ քո յարոցեր ի մեզ
զարդարութիւն տուր գորսքիւն հոգոյս կա-
մուց հնազանդել զկամս մարմնոյս» (էջ
256)։

Այսպէս տարիներէ ի վեր փափաքուած
հայ անկախութիւնը կատարուած էր։ Բիւ-
զանդիոն վախ ազգելէ աւելի Հայոց նոր
քաջագործութեանց առիթ կու տար. բայց
կային արաքացւոց վտանգաւոր իշխան-
ները, ասոնք կրկին տերացեր էին այն
երկիրներուն որ թողած էին իաշակիր-
ներուն... Եղեալիոյ առումը Շնորհաւելոյ
սիրտն խոցեր էր... Երուսաղէմի կրկին
առման մասին վախն ընդհանուր էր... և
ահա ուրախալի աւետիսն տարածուեցաւ
արեւելք, երեք հօր թագաւորներ արեւ-
մուտքի կը պատրաստուէին նոր իաշա-
կութեան մը... նմանութիւն մը կար ա-
սոնց և Փրկչին զալստեան հետ որոնք
թշուառ քրիստոնեայները փրկելու կ'ա-
նապարէին։ Սրբակեաց ճգնաւորներ, այդ
դարերու մարգարէները, քարոզած էին

այդ եկաւորութիւնը, քրիստոնէից խեղճ
կացութիւնը նկարագրելով «Որ զխոր-
հուրդ քո գալստեանց յառաջադն գուշակե-
ցեր. մարգարէիք իսրայելի զորս ընտրեցեր
յետ Մովսէսի. որք խօսեցան Հոգով սրբով
յազմապատիկ օրինակօք, տուր մեզ փրկի
նորսմարտիւն և զմեզաց զորոսքիւն։ Ի մեր-
ձեանայ ամաց վերջին զոր տեսանողքն ծա-
նոցիւն. զհասանելի մեզ փրկողիդ առ ի վախ-
ձան ժամանակի. երեկցար ի մէջ մարդ-
կոն զգեցեալ զկերպ ծառայական, տուր մեզ
փրկի յորսմարտիւն եւ» (էջ 273)։

Աղամ իւր մեղքով կորսնցուց ժառան-
գած դրախտը նոր Աղամ փրկիչը՝ աշ-
խարհ եկաւ կորսուած այդ ոչխարները
փնտռելու։ Նոյն համեմատութիւնը ունին
Շնորհաւելոյ համար առաջին իաշակիրներն-
ը՝ վերջիններուն հանդէպ «Ի վեցերորդ
աւուր զԱլլամ ստեղծեր ի տիպ քո տիրա-
կան, որ ոչ պահեալ զպատուիրանն մերկա-
ցաւ. զպատմութեանն. իսկ ետր Աղամդ ի վեց
դարուն այց արարեր կորուսելոյն» (էջ 273)։

Սրտին բոլոր մխիթարութեան մէջ Շնոր-
հաւելն կը դիմէ անգամ մ'ալ Տիրամօր
խնդրելով որ այդ գալուստը որ Արեւելքի
մէջ կերպարանափոխութիւն մը պիտի յա-
ռաջ բերէր, նպաստէր և իւր ազգին իա-
զազութեան համար վեցնելով խռովու-
թեան պատճառները «Տաճար յոսոյ աւ-
ստուերիւն և առաքատտ անձառ Բաբին, որ
զնախնոյ մօրն Էշայի յարձեղ զանեծսն տրտու-
մալի, հայցեալ յմիջոյն քո միածնի Հօր
հաշտութեան միջնորդի, յառեալ ի մեկ
գիտովորիւն և տալ զոգոց իաղապարտիւն»
(էջ 273)։

Շնորհաւելոյ հաւատքը իաշակիրներու
քարերար ազդեցութեան մասին զուրկ չէր
պատճառներէ։ Ռուբինեան նորահաստատ
իշխանութեան առաջին զօրավիգները այդ
Լատին իշխաններն եղան. հետեաբար
իրաւունք ունէին Հայերը ամէն ժողովրդէ
աւելի ուրախանալ ասոնց կրկին յայտ-
նուելուն վրայ «Ըստ աւետեաց մարգարէին
որ առ փրկեալքս արեւմբ գտաինք. ցեծաւր
և մեք ծառք սնտաւք ընդ գալուստ Տեսեղի
կրկնակի. շնորհեալ մեզ Տէր ընդ արդարացն
ընդ առ ի քեմ տրնկեալ ծառոցն, այժմ յո-

տով գոտարձանայ և յերկրորդին ընդ ջեզ ցնծայ» (էջ 274):

Դեռ մոռցուած էր արևելքի լրիստոնէից մարքէն առաջին խաչակիրներուն առաջ-նորդ՝ Կոփրեաի խոնարհ վարմունքը դէպ ի Քրիստոսի անօրինական վայրերը:

Այդ բանը գրաւական մ'էր որ յաջորդ թագաւորներն ալ նոյն վարմունքն պիտի ունենային ինչ որ Շնորհալին փոխարե-րաբար կ'երգէ «Սիմէ նման տայ աւետիս Զաքարիաս նոր Սիովնի երէ ուրախ լեր անա ցայ առ ջեզ խոնարհ և ինձ արքայ, նստեալ ի յէ և յառանկ կրկին ազանց զոյ օրինակ. նստեալ յարոտ ջերովիից նիստ գրութեամբ ի մեր հոգիս» (էջ 274):

Տարակոյս չի կար որ այս անգամ խաչակիրներու ահեղ գալատեան պիտի կրկնուէին աւելի խիստ կերպով աւերած-ները և հրդեհները մահմետականներու կողմէ, որպէս զի արգելին ըրիստոնեայ բանակին յառաջխաղացութիւնը: Այս բո-լորը Աստուածային գալատեան կարապետ-ները կը թուին Շնորհալոյ աչքին «Զա-հեղ փառաց քոց երևումն, որ լինելոց է յեր-կրորդումն, նստե. Գառի յառաջագոյն, ծանոյց կանխաւ ազդմամբ Հոգոյն. քէ յայտնա պէս Աստուած ցայցէ, հոշ առաջի իւր քորքո-քէ. յայնժամ Յիսուս ի մեզ խնայեա զրա Քրիստոսն և ուրորեա» (էջ 274):

Մահմետականութիւնը մեր երգիչին հա-մար մարգարէին չորրորդ գագանն է որ պիտի կործանէր Քրիստոսի խաչի զօրու-թեամբը «Որ զլորորդ գագանն ահեղ զա-պշտատմիբայն յԱստուծոյ, ծանոյց քառ-ձեալ զօրութեամբ Աստուածորայն» (էջ 277):

Եւ սակայն ինքը Շնորհալին ևս զգա-ցեր էր որ պիտի չի տանէ այս թագա-ւորներու գալուստը. կենաց վերջին օրերն ըլլալով՝ միակ խնդիրն էր որ Աստուած իր հետ գթութեամբ վարուի ինչպէս ինքը մարդկանց չարութեան հանդէպ ներողա-միտ գտնուեր էր «Յորժամ ինձմանցալ զա-տոյութեան քս Տէր. որքն զկալ աշխարհի յշտմարսնս արքայութեանդ ժողովա զմեզ ջեզ արդարցն» (էջ 278):

Չմեռած ուրախութիւնն ունեցաւ սկսե-

լու Հայ և Յոյն եկեղեցիներու միութեան հարցը. անոր յաջողութեան մէջ պիտի կայանար վերջնական հաշտութիւնը երկու նախանձախնդիր ազգերու մէջ «Յորժամ եկեղեցի հաշտուցեալ միանալ ջեզ փեսա-յիդ. ջեզ իմաստուն տարք կոտանացն ար-ժանացա տաղաւստիկ զմեզ ջեզ նստիկ երգել զփառս ի քարձոնս» (էջ 278):

Շնորհալոյ ցանկացած բոլոր օրերն պիտի տեսնէր իւր ձեռասուն աշակերտը Ս. Ներսէս Լամբրոնեցին, ինքն էր որ Հայոց մեծ հայրապետին կտակը պիտի իրագործէր, և պիտի երգէր Քրիստո-սի յարութեան մէջ՝ յարութիւն առած Հայ քաղաքին ժողովրդեան խնդութիւնը և ցնծութիւնը. «Այսօր յարեալ ի մեծիւրց փեսայն անմահ և երկնաւոր, ջեզ աւետիք խնդութեան. հարսն ի յերկրէ եկեղեցի, օրն-նեալ ի ձայն ցնծութեան զԱստուած քս Սիովն» (էջ 529):

Այսպէս Հայ ժողովրդեան կից յարա-րանքները ուրախութեան կը փոխուէր «Այսօր զպսակը յարչարանաց կից իսրա-յելի փոխեցեր. ի փրկութիւն հոգոց զատիկ տարք յարութեամբ քս Քրիստոս» (էջ 532):

Այսուհետեւ Լեւոն Մեծագործի գաւազա-նին տակ կիլիկեան Հայոց ըստաքական և եկեղեցական պատմութիւնը իւր դերն խա-ղաց համաշխարհի յարաբերութեանց մէջ:

Այս զլուխը, կնքած պահուս, ինձ այն-պէս կը թուի որ ընթերցողներէս շատերը զարմացական ժպիտներով հետեւած պիտի ըլլան ինձի: Եթէ իրենց իրական թուին կամ ոչ իմ այս տեսութիւնը Աղանացի շարականներուն հանդէպ: Միակ պատառ-խանս պիտի ըլլայ որ այդ Երգերը սերտ յարաբերութիւն ունին կիլիկեան Հայոց պատմութեան հետ. անկէ ներշնչուած են և որ զարմանալին է և պատճառ իմ հա-մոզումին, անոնց տուն առ տուն կարգաւ կը հետեին դարուն պատմական բոլոր հո-լովոյթներուն, հետեւաբար և ոչ իսկ կա-րեոր համարեցալ պատմական գէպերուն թուականները նշանակել բանի որ գանոնը քաղցի Զամշեանէն և Ալիշանէն:

Հ. Լ. ԱՔՃԵԱՆ

(Շարայարեկի)